

2020-ci ilin 6 ayı üzrə Azərbaycan Respublikasının

TƏDİYƏ BALANSI

Xarici mühitin əlverişsiz olduğu bir şəraitdə 2020-ci ilin 6 ayı üzrə tədiyə balansının¹ əsas maddələri olan cari əməliyyatlar balansında (CƏB) 598.2 mln.\$ profit, kapital və maliyyənin hərəkəti hesabında isə 956.4 mln.\$ kəsir yaranmış, ehtiyat aktivləri 957.5 mln.\$ azalmışdır. Bu dövrdə orta neft qiyməti 41.9 dollar/barel olmuş, qeyri-neft ixracı isə 6.1% azalmışdır.

2020-ci ilin 6 ayı üzrə tədiyə balansının əsas göstəriciləri

Mln.\$

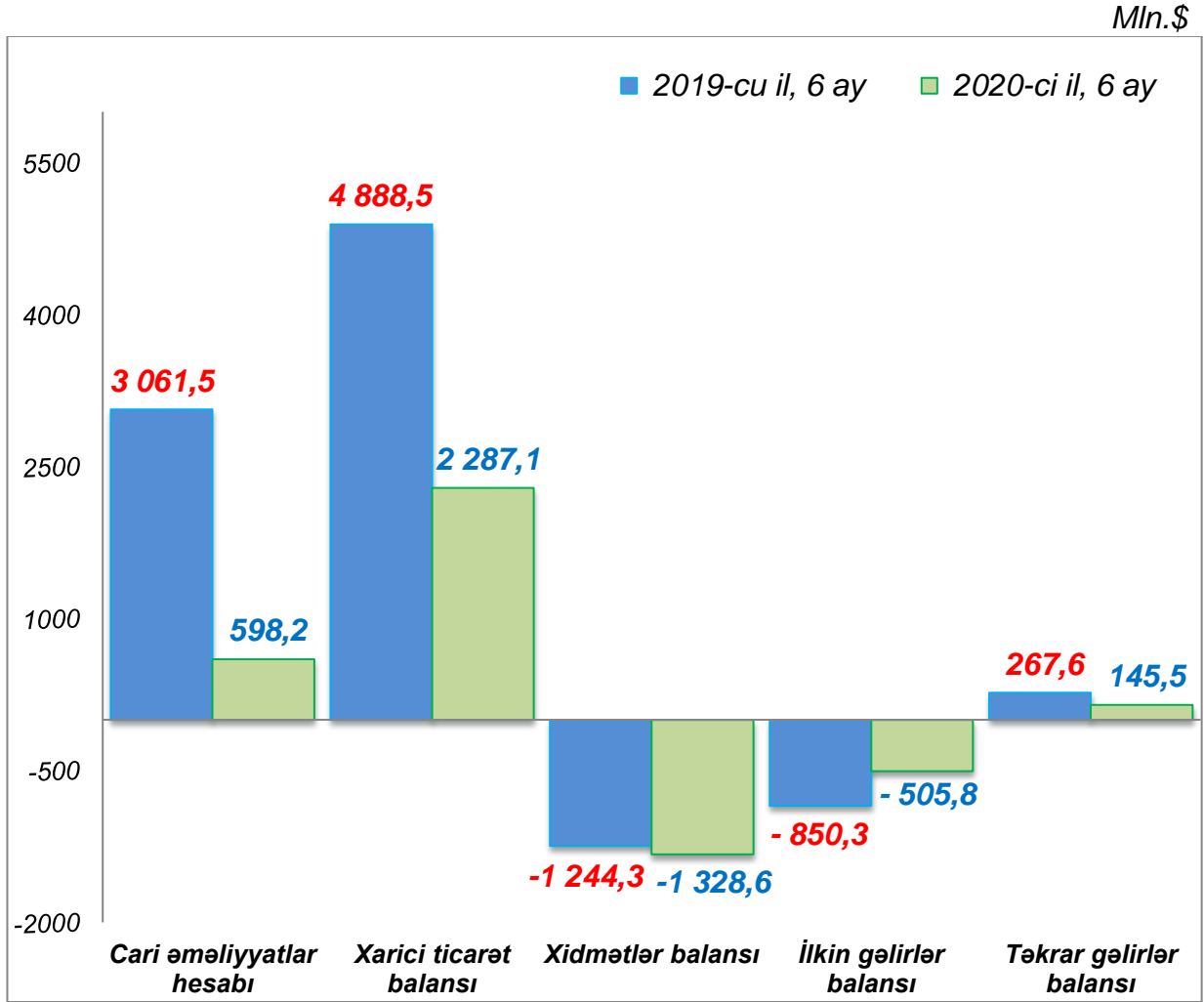
Cari əməliyyatlar balansı	598.2
Xarici ticarət balansı	2 287.1
Xidmətlər balansı	-1 328.6
İlkin gəlirlər balansı	- 505.8
- <i>İnvestisiya gəlirlərinin repatriasiyası</i>	- 513.7
Təkrar gəlirlər balansı	145.5
Kapital hesabı	-7.7
Maliyyə hesabı	-948.7
Xalis maliyyə aktivləri	803.1
o cümlədən:	
- <i>xaricə yönəldilmiş birbaşa investisiyalar</i>	519.0
- <i>portfel investisiyaları</i>	-49.0
- <i>digər investisiyalar</i>	333.1
Xalis maliyyə öhdəlikləri	-145.6
o cümlədən:	
- <i>Azərbaycana cəlb olunmuş birbaşa investisiyalar</i>	2 107.0
- <i>cəlb olunmuş investisiyaların repatriasiyası</i>	- 1 856.9
- <i>neft bonusu</i>	451.6
- <i>portfel investisiyaları</i>	- 87.0
- <i>digər investisiyalar</i>	-760.3
Balanslaşdırıcı maddələr	-599.3
Tədiyə balansının ümumi saldosu (Ölkənin ehtiyat aktivlərinin dəyişməsi; “+” artım, “-” azalma)	-957.5

Qeyd: Tədiyə balansı hesablamalarında xam neftin faktiki orta qiyməti 41.9\$ (2019-cu il 6 ay 64.6\$) olmuşdur.

¹ Tədiyə balansının metodoloji tərtibatı ilə bağlı <https://uploads.cbar.az/assets/4f9ced2ebffd8b2fb6149f920.pdf> səhifəsinə müraciət edilə bilər.

Cari əməliyyatlar hesabı

2020-ci ilin 6 ayı üzrə cari əməliyyatlar hesabının profisiti ötən ilin müvafiq dövrünə nəzərən (ö.i.m.d.n.) 5.1 dəfə azalaraq 598.2 mln.\$ təşkil etmişdir. Neft-qaz sektoru üzrə CƏB profisiti ö.i.m.d.n. 1.9 dəfə (2.8 mlrd.\$) azalaraq 3.3 mlrd.\$, qeyri-neft sektoru üzrə CƏB kəsiri isə 12.1% (0.4 mlrd.\$) azalaraq 2.7 mlrd.\$ məbləğində olmuşdur. Nəticədə cari əməliyyatlar hesabında neft-qaz sektorunun profisiti qeyri-neft sektorunun kəsirini tam örtmüşdür. CƏB profisiti əsasən xarici ticarət balansının profisiti hesabına formalaşmışdır.

Xarici ticarət balansı

2020-ci ilin 6 ayı üzrə xarici ticarət dövriyyəsi 11.9 mlrd.\$ təşkil etmiş, neft-qaz sektoru üzrə 5.4 mlrd.\$-lıq profisit qeyri-neft sektoru üzrə 3.1 mlrd.\$-lıq kəsiri bağlamış və nəticədə xarici ticarət balansında 2.3 mlrd.\$-lıq (53.2% azalma) profisit yaranmışdır. Hesabat dövründə Azərbaycanın dünyanın 167 dövləti ilə ticarət əlaqələri olmuşdur. Xarici ticarətin 16.0%-i MDB üzvü olan dövlətlərin, 84.0%-i isə digər xarici dövlətlərin payına düşür.

Əmtəə ixracı. Hesabat dövründə əmtəə ixracı 7.1 mlrd.\$ (28.8% azalma) təşkil etmişdir. Dövr ərzində neft-qaz sektoru üzrə ixracın həcmi 31.2% azalaraq 6.2 mlrd.\$ olmuşdur (bu əsasən dünya bazarlarında xam neft qiymətinin 35.3% azalaraq 6 ayın yekunları üzrə 41.9 dollar/barel olması ilə əlaqədardır). İxrac olunmuş neft məhsullarının (4.8 mlrd.\$) 4.6 mlrd.\$-ı xam neftin, 192.9 mln.\$-ı isə neft emalı məhsullarının payına düşür.

2020-ci ilin 6 ayında qeyri-neft ixracı 6.1% azalaraq 887.7 mln.\$ olmuşdur.

Əmtəə idxalı. 2020-ci ilin 6 ayında əmtəə idxalı ö.i.m.d.n. 5.1% azalaraq 4.8 mlrd.\$ təşkil etmişdir, o cümlədən istehlak mallarının idxalının ümumi dəyəri isə 2.1 mlrd.\$ olmuş, bunun da 730.0 mln.\$-ı ərzaq məhsullarının payına düşür. Qeyri-neft sektoru üzrə idxal 5.8% azalaraq 4.0 mlrd.\$ olmuşdur. Qeyri-neft idxalının strukturunda kərə yağının (37.8%), tərəvəz məhsullarının (17.5%), metalların (16.2%), minik avtomobillərinin (5.6%), kağız məmulatlarının (2.3%) və şəkərin (1.4%) idxalı artmış, dəmiryol nəqliyyat vasitələrinin (23.1 dəfə), dənli bitkilərin (28.4%), mebel məhsullarının (28.0%), tütün və tütün məhsullarının (23.2%), daş və şüşə məmulatlarının (9.3%), kimya məhsullarının (8.0%), ağac məmulatlarının (5.2%), alkoqollu və alkoqolsuz içkilərin (2.2%) idxalı isə azalmışdır.

İdxalın strukturunda xarici investisiyalar hesabına gətirilmiş maşın-avadanlıqların və malların xüsusi çəkisi 7.8% təşkil edərək 375.5 mln.\$ olmuşdur.

Xidmətlər balansı

2020-ci ilin 6 ayı üzrə xarici dövlətlərlə Azərbaycanın iqtisadi əlaqələrində xidmətlərin ümumi həcmi 3.9 mlrd.\$ təşkil etmişdir. Bunun 2.6 mlrd.\$-ı qeyri-rezidentlər tərəfindən Azərbaycanın rezidentlərinə, 1.3 mlrd.\$-ı isə Azərbaycan rezidentlərinin xarici ölkələrin rezidentlərinə göstərilən xidmətlərdir. Nəticədə xidmətlər balansında yaranan kəsir 6.8% artaraq 1.3 mlrd.\$ olmuşdur.

Neft-qaz sektoru üzrə xidmətlər balansının (əsasən tikinti xidmətləri və digər işgüzar xidmətlər) kəsiri 1.2 mlrd.\$ (37.0% artım) olmuşdur. Qeyri-neft sektoru üzrə xidmətlər balansının kəsiri isə 106.0 mln.\$ (3.3 dəfə azalma) olmuşdur.

Qarşılıqlı xidmətlər dövriyyəsinin 33.4%-i nəqliyyat xidmətləri üzrə aparılan əməliyyatların payına düşür. Ümumi dəyəri 1.3 mlrd.\$ olan nəqliyyat xidmətlərinin 52.1%-i qeyri-rezidentlərin Azərbaycanın nəqliyyat xidmətlərindən istifadəsi ilə əlaqədardır. Azərbaycanın rezidentlərinin qeyri-rezidentlərə göstərdikləri nəqliyyat xidmətlərinin dəyəri 689.0 mln.\$, qeyri-rezidentlərin Azərbaycan rezidentlərinə göstərdikləri nəqliyyat xidmətlərinin dəyəri isə 632.4 mln.\$ təşkil etmişdir.

Dövr ərzində qeyri-neft sektoru üzrə nəqliyyat xidmətlərinin ixracı ö.i.m.d.n. 35.0% artmış, idxalı isə 1.3% artmışdır. Nəticədə bu maddə üzrə 2019-cu ilin 6 ayında 113.7 mln.\$ olan kəsir 2020-ci ilin 6 ayında 56.5 mln.\$ profisitlə əvəzlənmişdir.

2020-ci ilin 6 ayı üzrə qarşılıqlı turizm xidmətlərinin dövriyyəsi 2.7 dəfə azalaraq 559.8 mln.\$ təşkil etmişdir. Hesabat dövrü ərzində turizm xidmətləri üzrə idxalın (287.9 mln.\$) ixracı (271.9 mln.\$) üstələməsi nəticəsində 16.0 mln.\$ həcmində kəsir yaranmışdır. Hesabat dövrü ərzində xaricə səfər edən Azərbaycan vətəndaşlarının sayı 61.7%, Azərbaycana gələn xarici vətəndaşların sayı isə 58.2% azalmışdır.

Xarici ölkələr tərəfindən Azərbaycan rezidentlərinə turizmlə bağlı göstərilən xidmətlərin dəyəri 287.9 mln.\$ məbləğində olmuşdur. Bunun 85.2%-i Azərbaycan vətəndaşlarının şəxsi səfərləri ilə bağlı xarici ölkələrdə olarkən sərf etdikləri vəsaitlərin (məlik idxal üçün vəsaitlər istisna olmaqla) payına düşür. Hesabat dövründə qeyri-neft sektoru üzrə qeyri-rezidentlərə göstərilən tikinti xidmətlərinin dəyəri 3.1 dəfə azalaraq 7.0 mln.\$ təşkil etmişdir. Qeyri-neft sektoru üzrə qeyri-rezidentlərə ödənilən digər işgüzar xidmətlərin dəyəri isə 1.6 dəfə azalaraq 292.8 mln.\$ olmuşdur.

İlkin gəlirlər balansı

Hesabat dövründə ilkin gəlirlər balansında neft-qaz sektoru üzrə 887.7 mln.\$ kəsir, qeyri-neft sektoru üzrə isə 381.9 mln.\$ profisit olmuşdur. Nəticədə ilkin gəlirlər balansında kəsir 40.5% azalaraq 505.8 mln.\$ təşkil etmişdir.

İlkin gəlirlər üzrə daxilolmaların və ödənişlərin ümumi dövriyyəsi 1.9 mlrd.\$ olmuşdur. Bunun 63.2%-i (1.2 mlrd.\$) Azərbaycandan qeyri-rezidentlərə ödənişlər təşkil edir. Bu məbləğin isə əsas hissəsini (631.3 mln.\$) beynəlxalq neft-qaz konsorsiumları üzrə xarici investorların payına düşən gəlirlərin repatriasiyası (əsasən xam neft şəklində), qiymətli kağızlar portfeli üzrə qeyri-rezidentlərə ödənilən faizlər (169.6 mln.\$), xarici kreditlərdən istifadəyə görə ödənilən faizlər (225.4 mln.\$) və digər ödənişlər (201.3 mln.\$) təşkil edir.

Təkrar gəlirlər balansı

Təkrar gəlirlər üzrə xarici ölkələrlə aparılan əməliyyatların ümumi dəyəri 675.1 mln.\$ məbləğində qiymətləndirilmişdir. Daxilolmalar 410.3 mln.\$, ödənişlər isə 264.8 mln.\$ təşkil etmişdir.

Təkrar gəlirlər üzrə ümumi daxilolmaların 90.7%-i xarici ölkələrdən fiziki şəxslərin pul baratları, 7.7%-i ölkəyə gətirilən humanitar və yardım mallarının dəyəri, 1.6%-i isə digər daxilolmalar təşkil edir.

Ölkəyə göndərilən pul baratlarının həcmi 16.0% azalaraq 372.4 mln.\$, ölkədən çıxarılan pul baratlarının həcmi isə 15.0% artaraq 221.3 mln.\$ olmuşdur. Nəticədə pul baratları üzrə 151.1 mln.\$ müsbət saldo yaranmışdır.

Bütövlükdə, təkrar gəlirlər üzrə əməliyyatların saldosu müsbət 145.5 mln.\$ (45.6% azalma) təşkil etmişdir.

Maliyyə hesabı²

2020-ci ilin 6 ayı üzrə ölkənin xalis maliyyə aktivləri 803.1 mln.\$ artmışdır. Bu göstərici xaricə yönəldilmiş birbaşa investisiyalar (519.0 mln.\$), portfel investisiyaları (-49.0 mln.\$) və digər investisiyalar (333.1 mln.\$) hesabına formalaşmışdır.

Hesabat dövründə ölkənin xalis maliyyə öhdəlikləri isə 145.6 mln.\$ artmışdır ki, bu da xaricdən cəlb olunmuş xalis birbaşa investisiyalar (250.1 mln.\$), neft bonusu (451.6 mln.\$), portfel investisiyaları (-87.0 mln.\$) və digər investisiyalar (-760.3 mln.\$) hesabına formalaşmışdır.

2020-ci ilin 6 ayı üzrə xalis maliyyə aktivləri və öhdəlikləri

Mln.\$

	Aktivlər	Öhdəliklər
Birbaşa investisiyalar	519.0	250.1
- neft-qaz sektoru	282.9	-65.6
- digər sektorlar	236.1	315.7
Neft bonusu		451.6
Portfel investisiyaları	-49.0	-87.0
Digər investisiyalar	333.1	-760.3
- ticarət kreditləri və avanslar	11.6	42.7
- kreditlər və ssudalar	-12.8	-530.9
- depozitlər və nağd valyuta	334.3	-272.1
C Ə M İ	803.1	-145.6

Birbaşa investisiyalar

Birbaşa investisiyalar formasında xaricdən cəlb olunmuş sərmayələrin ümumi məbləği 2.1 mlrd.\$ olmuşdur.

Ölkə iqtisadiyyatına yatırılmış birbaşa investisiyaların strukturunda neft-qaz sektorunun xüsusi çəkisi 84.4% təşkil etmişdir.

2020-ci ilin 6 ayında tədiyə balansında birbaşa investisiyalar maddəsinin neft-qaz sektoru üzrə xalis maliyyə öhdəliklərinin (-65.6 mln.\$) azalması cəlb olunmuş investisiya ilə (1 778.4 mln.\$) kapitalın repatriasiyası (1 844.0 mln.\$) arasındakı fərqdən formalaşır.

Qiymətləndirmələrə görə qeyri-neft sektoruna cəlb olunmuş birbaşa investisiyaların ümumi məbləği 328.6 mln.\$ olmuşdur.

² Beynəlxalq Valyuta Fondunun tədiyə balansı üzrə yeni (6-cı nəşr) Təlimatının tələblərinə uyğun olaraq tədiyə balansının strukturunda kapital və maliyyə hesabı Aktivlər/Öhdəliklər prinsipi üzrə təsnifləşdirilmişdir.

Haşiyə 1. Azərbaycanın neft-qaz sektoruna cəlb olunmuş investisiyaların həcmi, strukturu, investorlar arasında pay bölgüsü və qoyulmuş sərmayələrin sonradan gəlir və kapital formasında ölkədən çıxarılması (repatriasiya) müvafiq beynəlxalq neft-qaz sazişlərinə və BVF-nun tövsiyələrinə əsasən həyata keçirilməkdədir.

Bağlanmış müqavilələr əsasında gəlirlərin "repatriasiyası" dövr ərzində xarici investordan yatırıldığı investisiyadan əldə etdiyi gəlirdir. Qeyd edək ki, bu sazişlərə əsasən müvafiq konsorsiumlarda olan payçılar hesabat dövrü ərzində Azərbaycan iqtisadiyyatına qoyduqları investisiyaların hamısını hasil edilən və ixrac olunan xam neft şəklində geri götürürlər (kapitalın repatriasiyası). Bu əməliyyat faktiki olaraq tədiyə balansının maliyyə hesabında ölkənin birbaşa investisiyalar üzrə xarici öhdəliklərinin azalması (mənfi işarə) deməkdir ("-" net incurrence of liabilities).

Portfel investisiyaları

Portfel investisiyaları üzrə daxilolmalar 174.3 mln.\$, ödənişlər isə 212.2 mln.\$ təşkil etmiş, nəticədə 37.9 mln.\$ mənfi saldo yaranmışdır.

Hesabat dövründə portfel investisiyaları üzrə aktivlər əsasən bankların və dövlət sektorunun hesabına, öhdəliklər isə neft-qaz sektoru hesabına azalmışdır.

Kreditlər və digər investisiyalar

Hesabat dövründə kreditlər və ssudalar üzrə xalis maliyyə aktivləri 12.8 mln.\$, xalis maliyyə öhdəlikləri isə 530.9 mln.\$ azalmışdır. Kreditlər və ssudalar üzrə xalis maliyyə öhdəlikləri birbaşa dövlət kreditləri (142.0 mln.\$), dövlət təminatlı kreditləri (133.4 mln.\$), bankların kreditləri (23.1 mln.\$), neft-qaz sektorunun kreditləri (202.0 mln.\$) və firmaların və digər müəssisələrin kreditləri (30.3 mln.\$) hesabına azalmışdır.

Depozitlər və nağd valyuta üzrə xalis maliyyə aktivləri 334.3 mln.\$ artmış, xalis maliyyə öhdəlikləri isə 272.1 mln.\$ azalmışdır.

Ehtiyat aktivləri

2020-ci ilin 6 ayı üzrə ölkənin ehtiyat aktivləri 957.5 mln.\$ məbləğində azalmışdır.

Haşiyə 2. Ehtiyat aktivləri – bu maddə Cari əməliyyatlar və Maliyyə hesabında baş vermiş əməliyyatların nəticəsi olaraq ölkənin valyuta ehtiyatlarının artıb/azalmasını ifadə edir. Təcrübədə cari əməliyyatlar hesabı kəsirli/profitli olduqda, bu kəsir/profit kapital və maliyyə hesabının profisiti/kəsiri hesabına maliyyələşməlidir/örtülməlidir. Lakin, əgər cari hesabın kəsiri/profiti tam olaraq kapital və maliyyə hesabının profisiti/kəsiri hesabına maliyyələşmə/örtülmərsə, onda bu fərq ehtiyat aktivləri (valyuta ehtiyatları) hesabına maliyyələşə/örtülə bilər.

Tədiyə balansının ümumi kəsirini ehtiyat aktivlər maliyyələşdirmərsə (və ya əksinə, profit ehtiyat aktivlərin artımında əks olunmursa), yaranan fərq balanslaşdırıcı maddələrdə saldo kimi öz əksini tapır.